

Tíz éve annak, hogy a Max Weber Szociológiai Szakkollégium megalakult, és hamarosan tizedik éve jelenik meg szakfolyóirata, a WEB. Ebből az alkalomból lapozta át a megjelent 12 számot Sólyom Andrea szociológus, azzal a céllal, hogy számvetést készítsen a lap hasábjain megjelent cikkekből.

Kíváncsiak voltunk milyen tanulmányok, esszék, esettanulmányok, recenziók kaptak helyet a folyóiratban. Vizsgálati módszereinket egy korábbi, hasonló természetű programból kölcsönöztük, amely a romániai szociológia kilencvenes évekbeli helyzetét és helyzetét kutatva két folyóirat írásainak elemzésére irányult.¹ Az ekkor kialakított módszertant azonban a jelen tanulmány terjedelme miatt csak részben aknáztuk ki: a lap általános bemutatása mellett a cikkek menyniségi tartalomelemzésére hagyatkoztunk, nem vetve alá a tanulmányokat részletes diskurzus-elemzésnek. Így tanulmányunk egyfajta áttekintés, számvetés.

FELÜLETES PILLANTÁS

Első körben még a lapban megjelent szövegek elemzése előtt azt néztük meg, hogy a felületes szemlélő számára mit árul el magáról a lap formailag. Ebben a formai elemzés mellett a főszereplőkkel, vagyis a lapot a 8–9. lapszámig vezető Veres Valérral, illetve a 10. számon vendégszerkesztőként, a későbbiekben főszerkesztőként dolgozó Péter Lászlóval készített interjúkra hagyatkoztunk.

Design

1995 decemberében látott napvilágot az első lapszám, 2001-ig kétévente jelent meg összevont számok formájában, azóta pedig különálló számokként. A lapszámokra vetett első futó pillantás nyomán az az érzésünk támad, hogy a Web tíz évéről valójában nem egy, hanem két történetet lehetne, kellene mesélni. Ezt már a lap külalakja, formátuma is sugallja, hisz a 8–9. számig az A5-ös formátumú, „élénk-narancssárga” design vonul végig. Ezt a 10. számtól kezdődően egy igényesebb külalak váltja fel. A 8–9. szám a kettő között egyfajta átmenetet képez, ahol a külalak terén már érezhető egyfajta tapogatózás, az „élénk-narancssárgától” való eltávolodás igénye, ám ez még nem torkollik valóban igényes kivitelezésbe.

---

1. A hivatkozott kutatási program eredményeként a Teleki László Alapítvány kiadásában, 2002-ben megjelent a *Mi újság a Kelet-Közép-Európai szociológiában?* című kötet, amelyben a szerkesztő, Kovács Éva (2002) részletesebb módszertani eligazítást nyújt.

Az „etnikumközi harmóniától” a „nemzeti önismeretig”?

A második töréspontot az jelentette, hogy szintén a 8–9. lapszámtól elmaradt a román nyelvű lapszámok megjelenése. Ha végignézzük, hogy a lapszámokat milyen források támogatják, olyan érzésünk támad, hogy rábukkantunk a folyamat okára. A lapot, amelyet előbb az Erdélyi Etnikumközi Kutatóközpont (CCRIT), majd később – jogi személyé válása után – a Max Weber Társadalomkutató központ adott ki, kezdetben a Soros Alapítvány támogatta. A magyar nyelvű lapszámokra már az Illyés Közalapítvány, a Communitas, az Iskola Alapítvány, illetve a Gyermekek-, Ifjúsági és Sportminisztérium adott pénzt.

A Max Weber Szakkollégium, amely a lapot életre hívta, 1994-ben alakult, mint az akkor már létező Collegium Transylvanicum egy programja. (Az utolsó három szám kivételével minden lap hátsó borítóján vagy utolsó lapján találkozunk a Max Weber Társadalomtudományi Szakkollégium létrejöttét és működését ismertető leírással.) A Soros Alapítvány a kilencvenes években számos, a szakkollégium keretében kezdeményezett, etnikumközi viszonyokat célzó kutatási- és oktatási programot finanszírozott, köztük egy közös – románok és magyarok által közösen szerkesztett – folyóirat megjelenését is. Mára az Alapítvány figyelmét a célirányosabb együttműködések – és tegyük hozzá a posztszovjet térség – felé irányította. A magyar jellegű alapítványok pedig, akik a szociológia szerepét a „nemzeti önismeret” termelésében látják, nem érdekeltek a román vagy vegyes nyelvű lapszámok támogatásában. Részben ennek tudható be, hogy az utóbbi három évben nem született román nyelvű Web. Másrészt gyakorlatilag megszűnt a Max Weber Szakkollégium egykori a román tagozata is, így nincs olyan csoport, amely a román nyelvű cikkeket kitermelhetné. E mögött részben szintén az áll, hogy a Soros-network kivonulását követően a kolozsvári román és magyar szociológusok között megszűnt vagy összezsugorodott az együttműködési felület.

Veres Valér, a szakkollégiumot alapító egykori diákok vezetőjének elbeszélése szerint „a magyar diákok nagyvonalúságából kiindulva kezdeményeztük, hogy a románoknak is legyen tagozata az Max Weberen belül, persze ebben segítséget kaptunk Marius Lazártól is. A magyar nyelvű szociológiai képzés Erdélyben a nulláról indult kilencvenben, ki kellett alakuljon, míg valami azért volt a román szociológia területén Kolozsváron azelőtt is. Könnyebb helyzetben voltak egy lap elindításában, voltak anyagok, ez azóta sokat változott (VV²).”

A nagyvonalúság mellett természetesen az egykori támogatási politika is szerepet játszhatott, hisz akkoriban a Szakkollégium legfontosabb bevételi forrását képező Soros Alapítvány kifejezetten előnyben részesítette az etnikai szempontból vegyes kutatócsoportokat. Ehhez hozzátehetjük, hogy a kilencvenes években a román és magyar tagozat szétfejlődése sem volt ennyire egyértelmű, hisz ekkor még voltak olyan tantárgyak, amelyeket a magyar diákok románul tanultak. A szétfejlődés a kilencvenes évek végére vált nyilvánvalóvá: „amióta Romániáról eldöntötték, hogy a béke és az interetnikus barátság ránk köszöntött, azóta nem kapunk ilyenre támogatást. Nagyon specifikus dolgokra lehet támogatást szerezni, fesztiválszerű rendezvényekre a kormány etnikumközi főosztályától, amit Vasile Dăncu vezetett, de nem szakmai tevékenységre (VV).”

Ugyancsak ide kapcsolódik a névválasztás kérdése, ugyanis erre még a „Soros finanszírozta időkben” került sor, amikor szempont volt az etnikumsemlegesség. Egy vita eredményeként végül a Weber rövidítéséből kapta nevét a lap. Az etnikumsemlegesség természetesen több volt

---

2. Interjú Veres Valérral.

egyszerű forrásvadászatnál, a szociológusok ebben az időben hajlottak arra, hogy szerepüket a „történelem terhét magán hordozó”, etnikai terminológiával terhelt nyelvezet megtisztításában, racionalizálásában lássák (Magyari 1999). Maga az éthosz talán megmaradt, ám ez ma alapjaitban más kontextusban működik, mint a kilencvenes évek közepén. A semleges, racionális nyelvhasználatnak már nem a különböző etnikumok közötti hidak ácsolásában, hanem a professzionális és autonóm erdélyi magyar szociológiai mező kiépítésében van szerepe. E mező a maga során olyan diskurzusokat termel, amelyek etnikailag tényleg kevésbé terheltek, de amelynek a román szakmai mező fele vajmi kevés kapcsolódási pontjuk van.

A mezőépítéshez köthető, hogy a lap utóbbi lapszámaiban állandóan visszatér a mező más elemeire való hirdetésszerű hivatkozás, vagyis hogy állandó jelleggel megjelenik az Erdélyi Társadalom impresszuma, a Szociológiai Nyílt Estek tematikája, illetve egy rövid, leporello-szerű ismertetés a kolozsvári szociológus-képzésről. „Létezik azon igény, hogy több csatornán mondjunk valamit magunkról, mintegy kontextualizáljuk a lapot, utalva arra a mezőre, amiben kialakul, létrejön az arcéle. Mindezt nem lehet elválasztani a kolozsvári magyar nyelvű szociológusképzéstől, és a Szociológia Nyílt Estektől sem. Ezen formai és tartalmi változások egyaránt tükrözik a mezőben végbement változásokat (VV).” Két alkalommal találkozunk a lapban a kolozsvári magyar nyelven történő szociológusképzés rövid számvetésével: 8 évvel annak beindulása után Magyari Tivadar, három évvel később pedig egy kötetben megjelent részlet foglalkozik a kérdéssel. Általában kerek évfordulók alkalmával születnek ilyen írások. Az Erdélyi Társadalom későbbi elemzői majd írásunkat is e tárgykörhöz sorolhatják.

A diáklap éretté válása

A két szerkesztő, Veres Valér és Péter László a *Web* – általunk diszkontinuusnak nevezett – történetét egyenes-vonalúként mesélte el. E történet lényege a diáklap éretté válása, amelyet szerintük egy tágabb folyamat, a kolozsvári magyar nyelvű szociológiai képzés és kutatás fejlődésének a kontextusában értelmezhetünk.

Veres elmondásában e tágabb fejlődési folyamatnak is jelentős állomása, amikor nyolc szociológus hallgató kezdeményezésére (akiket ő maga és ifj. Cseke Péter vezetett), a szakkollégiumok magyarországi mintájára létrejött a Max Weber Szakkollégium. A Collegium Transsylvaniaeumon belül működött már a Láthatatlan Kollégium, a bölcsészek szakkollégiuma, és ennek elnöke, az akkor jelentős kapcsolati tőkével bíró Cs. Gyimesi Éva karolta fel a szociológusok kezdeményezését. A Max Weber Szakkollégium mindazonáltal nem volt kizárólag diákkezdeményezés, hisz létrejöttét a tanszék fiatal oktatói, elsősorban Horváth István és Magyari Tivadar is ösztönözték. A magyar tagozat 1995 tavaszán, a román ugyanez év őszen alakult meg. A tagságot felvételi alapján lehetett elnyerni. A Szakkollégium már kezdetől szorosan kapcsolódott a BBTE Szociológia Tanszék magyar részlegéhez. A cél az egyetemi háttérintézményként való működés volt, amelyben a diákok tapasztalatot szerezhetnek kutatási és képzési programok keretében, pályázhattak a szakkollégium jogi háttérével, tutoriális rendszerben segítséget kaphattak a felkészülésben és az alkalmazott szociológiai programok megvalósításában. A szakkollégium egyik legfontosabb tevékenysége a kutatás mellett a vendégtanár-program szervezése volt, amelyet beindítása óta folyamatosan támogat az Illyés Közalapítvány, és amely szintén közel tíz éve működik.

A WEB tehát a Max Weber Szakkollégium folyóirata, és szintén diákkezdeményezésként jött létre. Fő motivációja, hogy a diákok és pályakezdők számára publikációs teret biztosítson. E tekintetben egy úr betöltésére – mint a kilencvenes évek magyar intézményteremtési kísérletei általában – vállalkozott, hisz ebben az időben magyar nyelven kifejezetten szaktudományos jellegű nyilvános fórum nem létezett. Veres szerint ebben a vonatkozásban egy „alulról jövő” diákkezdeményezés járult hozzá jelentős mértékben a professzionalizációhoz.

Kétfajta éthosz?

Távrolról sem akarjuk a folyamatos – a Web mind a tíz évére kiterjedő – professzionalizáció és intézményes fejlődés narratíváját megkérdőjelezni, mégis úgy véljük, hogy a lap két periódusában, amelyet a 8–9. lapszám határol, két egymástól eltérő éthosz uralta azt.

Az első Veres Valérhoz köthető, aki számára a szociológusi szerepkör nem elválasztható a közéleti értelmiségi szerepétől. A vele készített interjúbán azt emelte ki, hogy a Webet megalapítása-kor nem valamiféle tanszéki aktának szánta, hanem olyan fórumnak, amely közéleti szerepkört is vállal. Ez a magatartás nem független a már említett szociológusi hitvallástól, amely szerint a szociológia feladata a közbeszéd tehermentesítése. Vereshez egyébként is közel áll egy ilyen szerepkör, ahol a nyilvánosság előtt megszólaló értelmiséginek egyfajta felvilágosítói feladata van. Veres víziójában a „társadalom” és a szociológiai kutatás között folyamatos kölcsönhatás áll fenn: „Szakmai szempontok alapján döntjük el a szerkesztőségi gyűléseken, két fő megfontolás alapján, hogy miből legyen téma: 1. melyek azok a társadalmi változások, problémák, aktualitások, amelyhez lehet kapcsolódni, 2. éppen milyen fontosabb kutatások folynak, milyen témákban születnek írások. A két szempont szervesen összefügg, mert a problémák generálják ezeket a kutatásokat (VV)”. Másik szempont, hogy Veres a kilencvenes évek elejétől kezdve erősen kapcsolódott az ifjúsági mozgalmi szférához. Ebből, illetve a „korszellemből” következően a Max Weber Szakkollégium mint diák-önszerveződés többé-kevésbé mozgalmi jelleggel bírt, amelyben – a mezőt uraló szabályrendszerek szigorú és mindenképp feletti betartásával szemben – a Web szerkesztése ebben az időben egyfajta demokratikus társasjátéknak tekinthető, amelyen keresztül a diákok beleszocializálják magukat a szakmába.

Péter László, akinek a főszerkesztővé válása látványos profilváltást hozott, a lapszerkesztésben teljesen más elveket képvisel. A vele készített interjúbán ő is a professzionalizáció történetét meséli el, de egy teljesen más etikai alapállásból. E szerint a Web irányváltása is a magyar nyelvű szociológiaoktatás-, illetve a kolozsvári szakmai műhely fejlődésének egyik fázisa. Mindez azonban jelentős irányváltás is volt, ugyanis a Web ekkortól megszűnik a korábbi értelemben vett diáklapnak lenni. Ennek egyik vetülete, hogy a szerzők többsége, illetve a szerkesztőbizottság egésze már a pályán lévő kutató, tanár, másrészt, ami fontosabb, a lap standardjait tekintve is „felnőtté” vált. A standardok ettől kezdve nem „alkudhatók”. Péter László „ars-poetica”-jában a standardoknak való megfelelés fontos helyet és szerepet kap: „ez egy tudatos stratégia része... akkor fogunk számítani bármit is a szakmában, ha az ott érvényes szabályokhoz, standardokhoz teljes mértékben képesek vagyunk felzárkózni (PL³).”

Más szempontból a lap legfontosabb célcsoportja továbbra is a diákság, ami alatt azt kell értenünk, hogy Péter a lapnak kezdettől fogva egyfajta didaktikai szerepkört szánt: „egy lapszám

---

3. Interjú Péter Lászlóval.

teljes egészében hasznosítható egy tantárgy keretében, egy-egy lapszám nagyon jól kiegészíti szakirodalommal, tanulmányokkal a tanszéken hivatalos keretek között oktatott választható tárgyakat. Például speciális település-, szegénység-, vallás-, társadalmi rétegződés-szociológiai előadásokat”.⁴ Ebben a lapszerkesztésben történt irányváltás mellett az is tükröződik, hogy a szakmai szocializáció sem valamiféle demokratikus játék többé, mint a némiképp mozgalmi kilencvenes években volt, hanem didaktikai feladat.

A CIKKEK VIZSGÁLATA MENNYISÉGI MEGKÖZELÍTÉSBEN

A *Web* a 8–9. számtól kezdődően alakul tematikussá, de kis túlzással az előző lapszámokba is egymáshoz tematikailag közel álló cikkek kerültek. Így az első szám a kisebbség, közösség fogalma köré épülő tanulmányokat tartalmaz, a második-harmadik elméleti munkákat jelentet meg, a negyedik-ötödik a romániai magyarságot érintő többrétű problémakört dolgoz fel (s ilyen szempontból kivételnek számít, mivel nem sorolhatók egy téma alá az írások). A hatodik-hetedik román nyelvű szám a kolozsvári egyetemistákról szóló kutatás eredményeit ismerteti, dolgozza fel, és ilyen szempontból a leginkább összefüggő. A tematikus számok pedig: *Vallás-szociológia* 8–9. szám; *Politikai kultúra az átmenetben* 10. szám; *Szegénység, etnicitás, társadalmi kirekesztettség és szociálpolitika* 11. szám; *Elitek, rendszerváltók és nyertesek*, 12. szám.

A tematikussá alakulás előtti periódus egyik jellemzője, hogy a kilencvenes években megjelenő lapok tartalmaznak egy-egy esszéisztikus vagy elméleti munkát a szociológia helyéről és helyzetéről. A tematikus lapszámokban ez a fajta írástípus nincs jelen. A tematikus számoknak feltétele volt, hogy „felgyorsuljon az empirikus szociológiai kutatások ritmusa, beindultak helyi, mikro-kutatások, amelyek azelőtt kevésbé voltak (VV).” Veres a Kárpát-projektet emelte ki, amelyet mind módszertani, mind tematikus szempontból egyfajta mintának tart, és amely szerinte a későbbi kutatási gyakorlatot meghatározta. A szerkesztőség célja, hogy lehetőleg a kutatás főáramába tartozó (*mainstream*) tematikákat válasszon, ugyanakkor persze mindez alkalmazkodik a tanszék, illetve a szerkesztők kutatási preferenciáihoz. Így például a *politikai kultúra* és a *szegénység* lapszámok Péter László kutatási profiljához kapcsolódnak, míg az elitek lapszám „a szegénységszám egyfajta meghosszabbítását képezi, hisz a szerzők, a szerkesztők az érem másik oldalára is kíváncsiak voltak. (PL)”

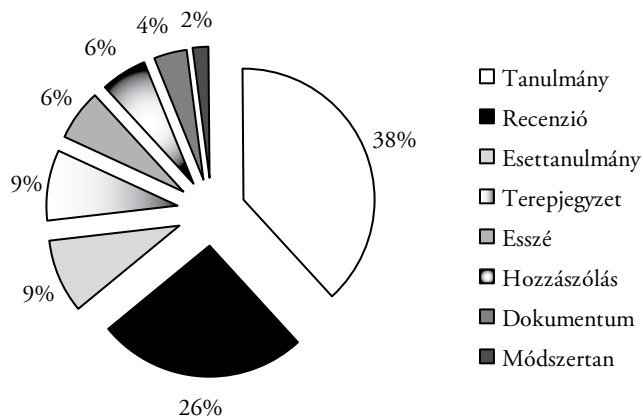
A cikkek elemzésére vonatkozó módszertanunkat, mint mondtuk, a Kovács Éva által vezetett, a Közép-Európai szociológiák helyzetére vonatkozó kutatásból kölcsönöztük, amelyben magunk is részt vettünk (Kovács 2002). E módszertan lényege volt, hogy a mennyiségi- és minőségi tartalomelemzést kombinálta. Mi e tanulmányunkban csak részben használjuk ki e kereteket, elemzésünk a mennyiségi részre szorítkozik.

A mennyiségi szempont érvényre juttatása egy SPSS adatbázis generálását jelentette, amelynek esetei a tanulmányok (összesen 90), változói pedig a következők voltak: (1) a cikk jellege, (2) a cikk témája, (3) interdiszciplinaritása, (4) a hivatkozásokra vonatkozó mutatók, (5) a tanulmány „trendje”, illetve (6) módszertana.

4. Elhangzott a Max Weber Szociológiai Szakkollégium és Alapítvány székház-avató ünnepségén.

A cikkek jellege

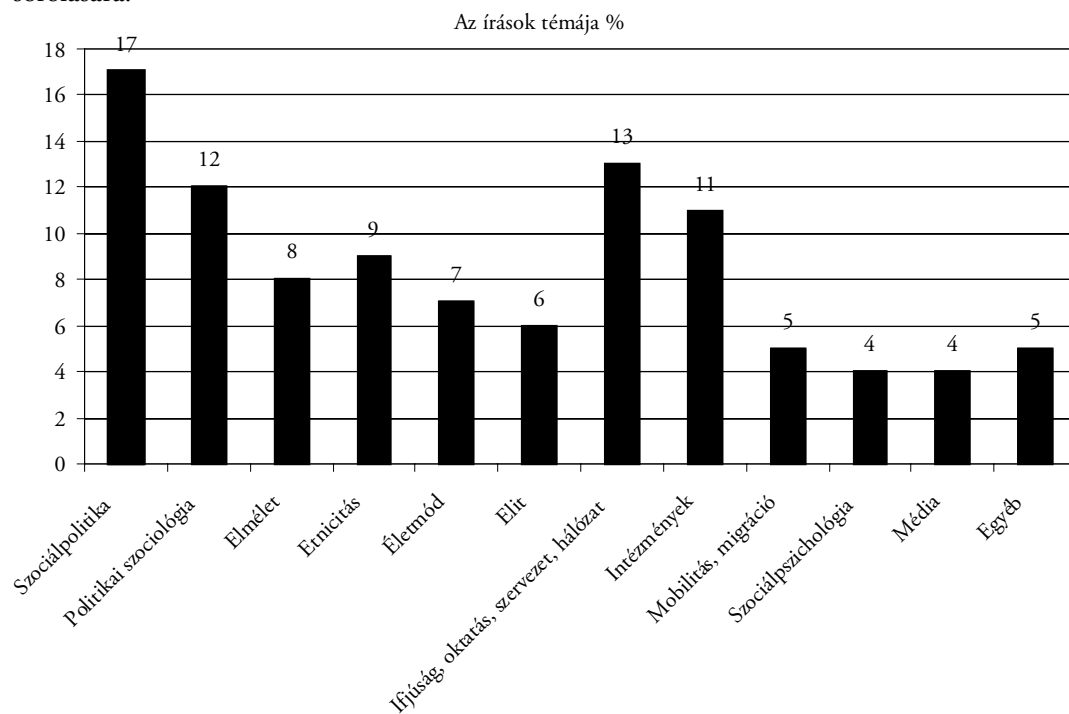
A megjelent 90 írás egynegyede recenzió, kétötöde tanulmány, egyötöde esettanulmány, illetve terepjegyzet, műhelymunka, 15 százaléka pedig az esszé, hozzászólás, dokumentum és módszertan rovatokban található. A tematikus lapszámok szerkezete: tanulmányok, műhely, dokumentumok, recenziók. A műhely és a recenzió rovat a szerkesztő szerint erőteljes didaktikus funkciókkal bír, az előbbi a szakkollégium keretében folyó empirikus kutatásokat elemzi. A további mennyiségi vizsgálatból a recenziókat kihagytuk.

1. ábra

A cikkek témája

A tematikussá alakulás mint összetevő jelentősen rányomja bélyegét az írások téma szerinti besorolására.

2. ábra

A legtöbb írást a *szociálpolitika* témakörébe soroltuk, második leggyakoribb a *politikai szociológiai* tematika. Az *etnicitással* kapcsolatos minden tizedik cikk. Ennek egyik összetevője, hogy a szakkollégium keretében számos kutatás az etnikumközi viszonyokkal foglalkozott, amelyet a kutatói érdeklődés mellett a pályázatok részéről érkező támogatási prioritások is befolyásoltak. Ugyancsak köze van a finanszírozási források kínálati oldalához a politikai szociológiai cikkek számának is. A politikai és állampolgári kultúrát, a demokráciához való viszonyt vizsgáló programok a kilencvenes években a pénzelosztó szervezeteknél támogatásra találtak.

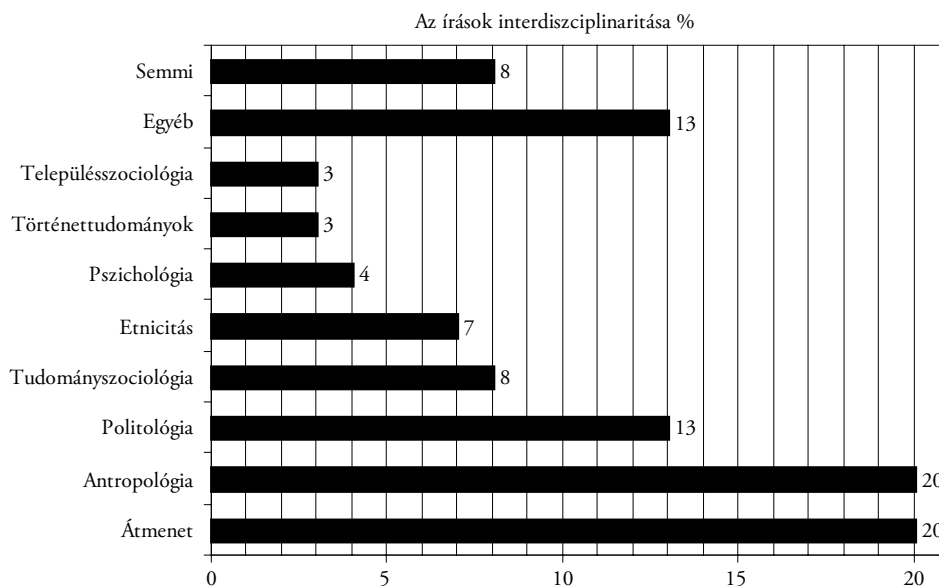
Meg kell jegyeznünk, hogy Erdély más folyóiratokban is, legyenek azok akár bukarestiek vagy budapestiek, az etnicitás összefüggésében jelenik meg. Az Erdélyről való beszéd rajta kívül át-eticizált. Erre a tényre Veres annak pozitív oldaláról tekint. Szerinte a téma itt aktuális, az itt élő-, kutató szakembereket, leendő szociológusokat foglalkoztatja. Arra hívja fel a figyelmet, hogy az etnicitás téma sokkal nagyobb súllyal van jelen, mint ahogyan azt a 10%-os előfordulás mutatja, ugyanis Erdélyben minden témában benne van. „Az etnikumközi kutatási témák igazán a legelsőek Kolozsváron és még mindig ezek a legmeghatározóbbak. Ez nekünk egy adu, olyan lehetőség, amihez mi kell a legjobban értsünk, nem a bukarestiek és nem a budapestiek, hiszen mi élünk ebben a multikulturális közegben, jobban bele tudunk látni, nekünk fontos, hogy ezek pozitív irányba alakuljanak, ne a konfliktus eszkalálódása felé. (VV)”. Ebben Veres-

nek igaza lehet, azonban a szociológiai intézményrendszer ilyen irányú mozgása pontosan az Erdélyt az etnicitás kizárólagos kontextusában láttató beszédmódokat termelheti újra.⁵

A szakkollégiumon, illetve a kolozsvári szociológián belül erős az *ifjúságszociológia* felé való irányultság. Ez számos belső kutatás témáját képezi. Ennek egyik elindítója Gábor Kálmán, illetve Veres Valér. Gábor Kálmán visszajáró vendégtanára a szakkollégium és a tanszék keretében zajló oktatási programoknak.⁶ „Nem csak ebben lát fantáziát, hanem abban is, hogy bekapcsolja a fiatalokat kutatási projektekbe, a magyarországi mezőnybe...A tanszéken belül is ez az egyik legkorábban elkezdett kutatási téma (VV)”. Az Erdélyben zajló ifjúságszociológiai vizsgálatok általában az „ifjúsági korszakváltás” paradigmáját importálják és próbálják romániai terepen alkalmazni.

A politikai kultúra és a szegénység számok megjelenésében a főszerkesztő, Péter László érdeklődése és kutatásai játszanak szerepet. „Ez azért van, mert kezdetben azt értékesítettük, amink már megvolt legalább egy erős gondolat erejéig. De főleg azért, mert a témakörök korántsem „maguktól jönnek”, hiszen mögötte egy oktatási és kutatási folyamat van, ami „irányított” abban az értelemben, hogy a legjobb diákjaink nyilván azokban a témákban kapják a legerősebb támogatást (szemináriumi dolgozat, TDK tanulmány, szakdolgozat, tutori programok a Max Weber keretében), amiben oktatóik is írnak, kutatnak. A szerepem itt abban látom, hogy ezt a folyamatot már a szemináriumi témaválasztás kapcsán adott kérdéskörök irányába is tereljem, illetve ezt a mozzanatot a kollégáimmal is megbeszéljem, az adott témának megfelelő klímát generáljak, hiszen az írás folyamata a konstruktív vitát, kritikákat is feltételezi. (PL)”

Interdiszciplinaritás

3. ábra

5. Ebből a szempontból nem csak a jobboldali diskurzusokra gondolunk. Erdélyről a magyarországi baloldal képviselőivel sem lehet érdemben beszélgetni, hisz azt ők ugyanúgy kizárólag az etnicitás kontextusában látják, ráadásul – mint ilyenben – a magyar demokráciát fenyegető veszélyt látnak benne.

6. Gábor Kálmánt a kolozsvári Szociológia Tanszék nemrég tiszteletbeli tagjává fogadta.

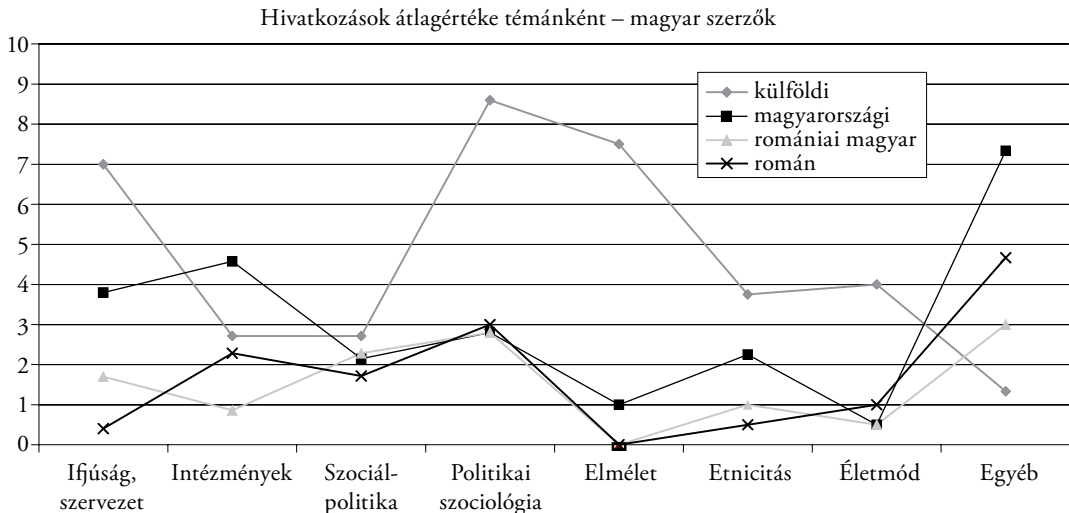
A cikkek interdiszciplinaritása alatt azt értjük, hogy milyen tudományokkal érintkezik az adott tanulmányban alkalmazott megközelítésmód. (Egyébként a román nyelvű lapszámok hátoldalán olvasható ismertetőben kiemelt helyen szerepel a kutatások interdiszciplinaritására való törekvés.) Azt látjuk, hogy a klasszikus társadalomtudományi diszciplínák közül az antropológia jelenik meg legnagyobb súllyal, ezt a politológia követi, amely nyilván a politikai kultúrával kapcsolatos tanulmányokban érezheti hatását. A pszichológiai megközelítés a tanulmányok 4, a történeti (társadalomtörténeti megközelítésmód) 3 százalékában érezhető.

Ha az interdiszciplinaritást tágabban értjük és például tranzitológiáról⁷ beszélünk – amelynek lényege, hogy az átmenet diskurzív közege egy sor tudományterület szóhasználatát, narratíváit meghatározza –, akkor a tanulmányok 20 százaléka esik ezen „interdiszciplináris” besorolás alá.

Hivatkozások

A hivatkozások alakulását a szerzők nemzetisége alapján külön tárgyaljuk. Magyar szerzők esetében négy – romániai magyar, magyarországi, román és külföldi – a románok esetében két – román(iai) és külföldi – kategóriát különítettünk el. Ezeken kívül két vizsgálati szempontot alkalmaztunk: megnéztük a hivatkozások számának változását témánként, illetve évenként.

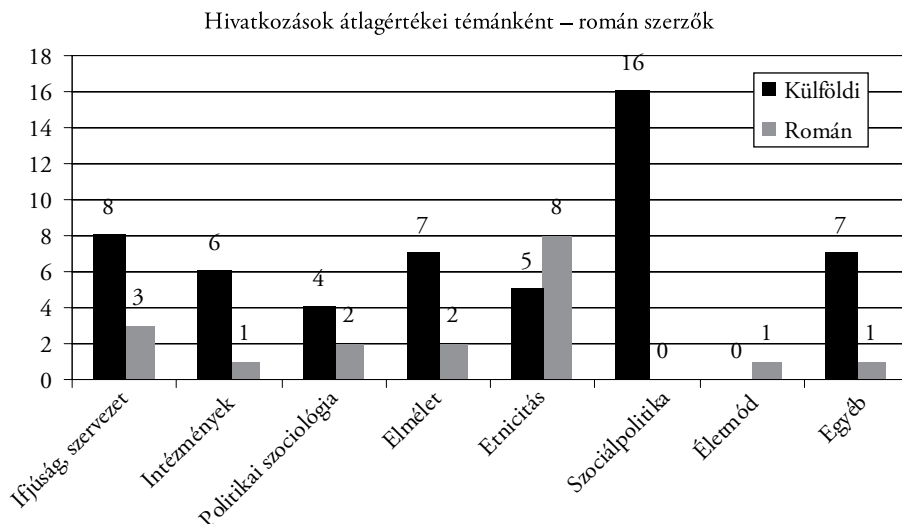
A magyar szerzők által jegyzett tanulmányok hivatkozásai témánként. Általános, minden téma esetén megfigyelhető jelenség a román és romániai magyar, valamint a magyarországi hivatkozások alacsonyabb aránya a külföldi hivatkozásokhoz viszonyítva. Kivételt képez az intézmények és elitek témeköre, amelyek esetén a legtöbb hivatkozás magyarországi. Különösen magas a külföldi hivatkozások aránya az ifjúságszociológiai, a politikai szociológiai, valamint az elméleti tárgyú tanulmányok esetén.

4. ábra

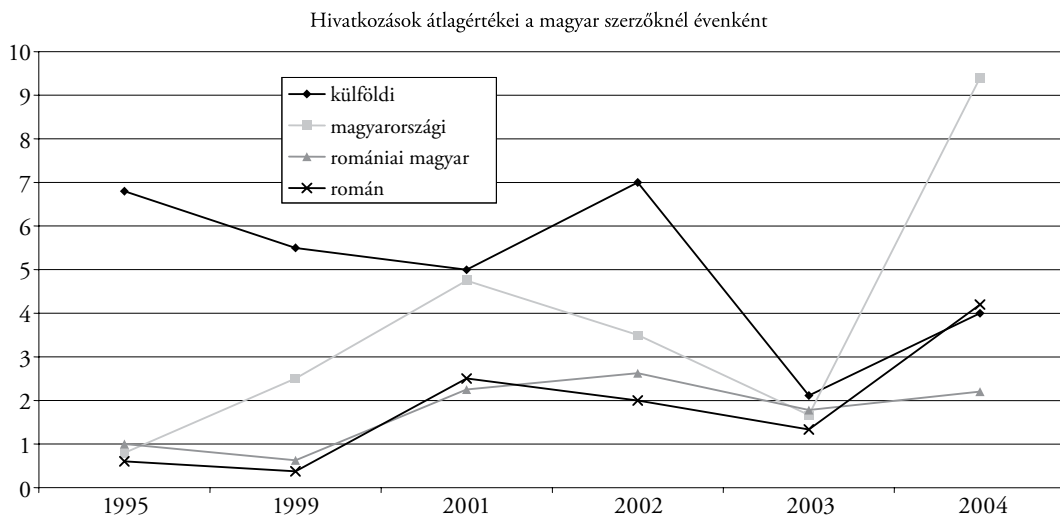
7. A kilencvenes években gyakran beszéltek a tranzitológiáról, mint ténylegesen létező diszciplínáról.

A román szerzők tanulmányait vizsgálva témánként azt állapíthatjuk meg, hogy szociálpolitika témában csak külföldi hivatkozásokkal találkozunk, az ifjúságszociológia, intézmények és elméletek témákban szintén magasabb a külföldi hivatkozások aránya, míg az etnicitással kapcsolatos tanulmányok inkább román szerzőket idéznek.

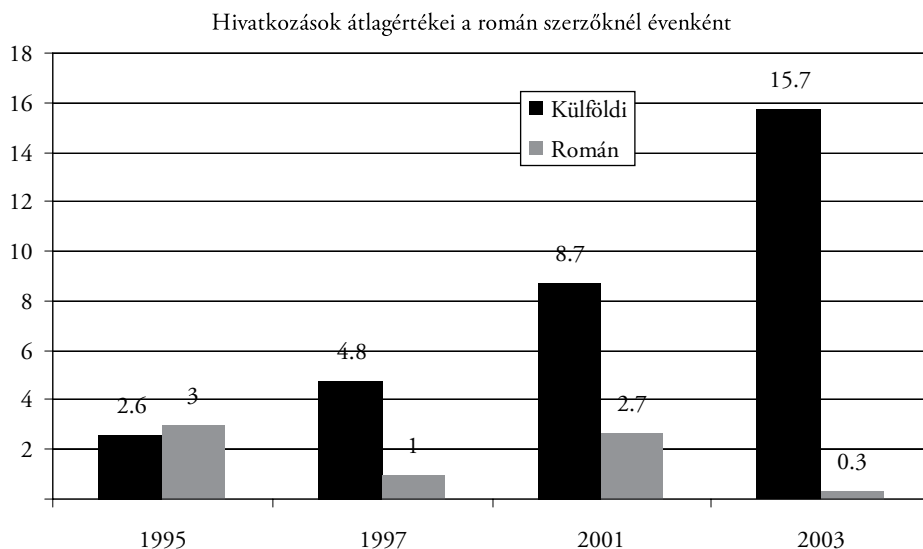

5. ábra

Témánként összevetve az írásokat azt találjuk, hogy a román szerzők inkább hivatkoznak román munkákra, mint a magyar szerzők, akik hozzáférnek a magyar nyelven megjelenő munkákhoz is, valamint hogy egyes témák természetéből fakadóan kevesebb publikáció áll rendelkezésre hazai szerzőktől, ezért számukra a külföldi, és csak másodsorban a magyarországi szakirodalom szolgál anyagokkal. Ilyen témáknak bizonyult az ifjúság- és a politikai szociológia és az elméletek.

6. ábra

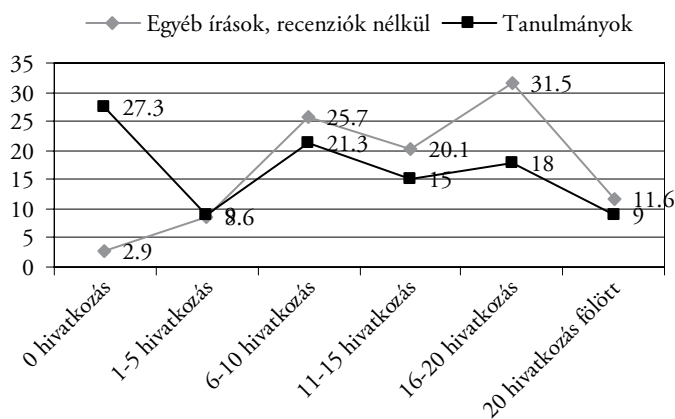

7. ábra

Ha évenként, lapszámonként átlagoljuk a hivatkozások arányát, a következő képet kapjuk: magyar szerzőknél az utolsó év kivételével mindig a külföldi szakirodalmi hivatkozások többségét állapíthatjuk meg. Az 1995-ös tanulmányokban nagyon alacsony mind a hazai, mind a magyarországi szerzőkre hivatkozás átlagértéke, az 1999-es számban alacsony marad a hazai, magasabb a magyarországi szerzők aránya, a 2001 utáni számok pedig, tematikusak lévén, meghatározóak a hozzáférhető szakirodalom szempontjából. A 2001-es *vállásszociológia* számban publikálók külföldi és magyarországi szerzők munkáira támaszkodnak, a 2002-es *politikai szociológia* számban többségében külföldi szakirodalomra, a 2003-as *szociálpolitika* számban nagyon alacsony a hivatkozások aránya, míg a 2004-ben megjelenő *elit* szám a magyarországi szerzőket idézi.

A román szerzők munkáiban talált hivatkozások időbeni változása azt mutatja, hogy az 1995-ös számban közel azonos a román és külföldi hivatkozások aránya, később pedig egyre több külföldi munkára hivatkoznak szerzőink, ez az arány duplázódik a 2001-es számban, amely egy a fiatalok életstílusát kutató program eredményeit foglalja össze és elsősorban a téma nemzetközi szakirodalmát idézi. A 2003-as lapszámban publikáló néhány szerző között szerepel egy külföldi egyetemi oktató is, akinek a publikációjában szereplő gazdag szakirodalmi áttekintés miatt megugrik az általunk számolt átlagérték.

Általánosan azt állapíthatjuk meg, hogy a korábban említett két romániai folyóirathoz viszonyítva alacsony a hivatkozások száma a tanulmányokban. Azonban egy hasonló tudományterületen megjelenő diákszaklappal is össze kellene hasonlítanunk ezt az arányt. A tanulmányok egynegyedében 6–10 hivatkozás, ötödében 11–15, 31,5 százalékában 16–20 bibliográfiai említés szerepel, míg minden tizedik tanulmányban 20-nál több, illetve ugyanennyiben 5-nél kevesebb található.

8. ábra

A hivatkozások száma – mondanunk sem kell – megugrik a lap tematikussá válását követően.

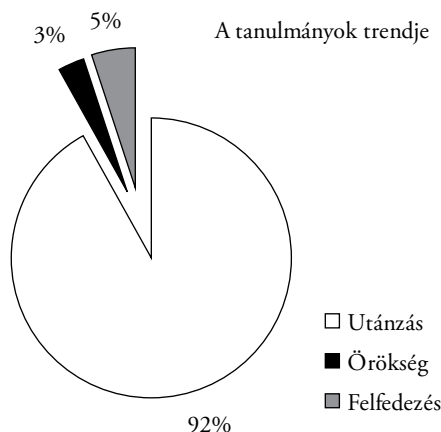
Trend

A trend kifejezés eredete a kilencvenes évek Kelet–Nyugat diskurzusaiban keresendő. Ebben periódusban a magyar szociológiai lapokban több vita zajlott a magyar szociológia helyével, sajátlagosságával kapcsolatban. Ezek egyike volt az ún. „gyarmatosítás” vita. E vitában Örkény és Csepeli azt vetették fel (Örkény-Csepeli-Scheppele 1998), hogy a nyugati társadalomtudomány gyarmatosítja Kelet-Európát, vagyis támogató intézményein, illetve a közös kutatásokon keresztül – ahol a kelet-európai szociológusok egyfajta tudományos bérmunkás szerepbe kényserülnek – rájuk zúdítja megközelítéseit, problémafelvetéseit. A helyüket kereső romániai társadalomtudományokon belül a nyugati elméletek és kutatási gyakorlatok mechanikus átvétele különösen éles kérdéseket vetett fel. Ebben a kontextusban mondjuk azt, hogy valamely tanulmány trendje *utánzás*, amennyiben mechanikus paradigmaimportot hajt végre. Természetesen tisztában voltunk akkor is és tisztában vagyunk most is azzal, hogy a kifejezés problematikus: nem egyértelmű, hogy a paradigmaimport mikor mechanikus és mikortól tekinthető egy nyugat-európai elméleti keret alkalmazása „szervesültnek”, „organikusá” alakítottnak. A kérdésre nem adható végleges válasz. Azt mindenképpen szeretnénk leszögezni, hogy problémafelvetésünk e tekintetben semmi esetre sem normatív: az utánzás címszó alá soroltuk a szervesült és kevésbé szervesült paradigma-importot.

Ugyancsak ebben a kontextusban merült fel, mintegy az érem másik oldalaként, az *örökség* fogalma, amely a trend változó másik lehetséges értéke. Ez azt jelenti, hogy az illető tanulmány valamely helyi (nemzeti) szociológiai hagyományt használ fel. Romániában ez a paradigma-importhoz hasonlóan nagyon lényeges kérdéseket vetett fel, nevezetesen, hogy mit kezd a romániai szociológia a Gusti-iskola hagyományával. Akkori esettanulmányunk végkövetkeztetése ezzel kapcsolatban az volt, hogy a Gusti-féle hagyományt a román szociológus-társadalom képtelen paradigmaként (vagyis olyan elméleti, szemléletbeli és módszertani egységként, amely a társadalomtudományos gyakorlatot irányítja) működtetni, ugyanakkor legitimációs eszközként nagyon intenzíven hivatkozik rá. Vagyis a kilencvenes évek román szociológiájában a nyugatról frissiben importált témákat feldolgozó empirikus kutatások és a Gusti-centenáriumi látszólag konfliktusmentesen éltek együtt. Ezzel együtt, mondtuk akkor, a Gusti-iskolának egy másik

szinten nagyon is volt hatása a román szociológustársadalomra, nevezetesen a társadalomtudósi habitus vonatkozásában, abban, ahogy a szociológusok saját szerepüket, hatalomhoz és társadalomhoz való viszonyukat elgondolták.

A változó harmadik értéke, az *újítás* tulajdonképpen az, ami se nem utánzás, se nem örökség, vagyis se a nemzeti hagyományra, se a nyugati szociológiára nem támaszkodik, új úton indul el. Itt újra fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a kifejezés normatív felhangját el szeretnénk kerülni, egyszerűen azt fogalmazzuk meg ezáltal, hogy míg az „utánzó” nyugat-európai paradigmákat importál, addig az „újító” helyenként légüres térben találja magát. Le kell szögeznünk tehát még egyszer a megnevezések nem a cikkek minőségére, hanem a szellemi tájékozódás irányára utalnak, ami, mint az alábbi ábra mutatja, a tanulmányok döntő többségénél paradigmaimport.

9. ábra

Az örökség a dokumentum rovatban megjelent két tanulmányban merül ki. Ebben a tekintetben azt mondhatjuk, hogy a kolozsvári magyar szociológiának mintha nem lenne öröksége. Ez megintcsak összefügg a kilencvenes évek nézőponttal, amelyben a szárnyait bontogató magyar szociológia az örökséget, a múltat a történelem teherterelének érezte és megpróbálta levetni. A kilencvenes évek kolozsvári szociológusa büszke volt arra, hogy „amnéziás”. Az amnéziás állapot részben abból fakadt, hogy a diszciplína ’89 előtt nem létezett, különösképpen magyar vonatkozásban nem, így nem volt a történelmet illető konstrukciója sem. Mivel a kilencvenes évek a diszciplínateremtés évei voltak, amelyben a szociológia saját hangját kereste, adott és helyes volt az a válasz, hogy kitért a társadalom által felkínált történelmi konstrukciók elől,⁸ amelyek csak nehezítették volna önmagára találását. E történelem-konstrukciók konstrukciókként való átvétele ugyanis nem oldotta volna meg a mai kolozsvári szociológia egyik legnagyobb problémáját, nevezetesen, hogy az amnézia okán társadalomtörténet, illetve társadalomtörténeti látásmód a mai napig nincs.

8. Ez alól kivételt képez az átmenet-narratíva, amelyet viszont a szociológia intenzíven magáévá tett.

Módszertan: mennyiségi és minőségi kutatások

A tanulmányokban használt módszertanról azt feltételeztük, hogy rá nézve jelentős hatással bír, hogy a kolozsvári szociológia tanszék – legalábbis közkeletű vélekedések szerint – nagyobb hangsúlyt helyez a mennyiségi módszerekre. Ugyanakkor a kutatások megvalósítása során költségesebbek a mennyiségi, mint a minőségi módszerek, gondoltuk mi. Veres szerint ezek a feltételezések már nem állják meg a helyüket, mivel a magyar tagozat „maturizálódása” óta mind a képzésben, mind a kutatásban egyensúly alakult ki a mennyiségi- és minőségi módszerek között. Az anyagiak pedig szerinte kevésbé képeznek szempontot, mivel szép számmal vannak akár részekben feldolgozható mennyiségi kutatások is, valamint elvileg a minőségi kutatások időigényesebbek és magasabb személyi költséggel járnak együtt.

Mindenesetre, ha a recenziókat nem számítjuk, a tanulmányok 43%-a mennyiségi, fele minőségi módszerekkel jellemezhető, néhány tanulmány pedig mindkét módszerrel operál. Egyes tanulmányok esetében (rovat, dokumentum, esszé, kimondottan elméleti tanulmány) a módszertanra vonatkozó kérdés értelmetlen. Ilyen szempontból az is jelentős, hogy az egyes lapszámok gyakran egy-egy kutatáshoz kapcsolódnak. Így például a *vallásszociológia* lapszám egy Mezőségen végzett terepmunka-sorozat tapasztalatait dolgozza fel, így minőségi módszerekre épít. Ezzel szemben például a Civil-kurázi vizsgálatokra építő *politikai kultúra* lapszám vagy az ifjúsággal foglalkozó tanulmányok mennyiségi módszereket használnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Kovács Éva (szerk.): *Mi újság a kelet-közép-európai szociológiában?* Budapest, 2000, Teleki László Intézet.

Örkény Antal–Csepeli György–Scheppelle, Kim-Lane: Kelet és Nyugat között. In *Replika* 33–34., 1998.